

Is this Sparta?

En klassisk arkæologs kærlighed og had til sværd-og-sandal-genren

Et af de absolutte højdepunkter i sværd-og-sandal-blockbusteren *300* er scenen, hvor den spartanske konge Leonidas skriger: "This is Sparta!" ad perserkongens sendebud og med et velplantet spark sender eneherkerens lakaj ud over afgrunden. Men er det virkelig Sparta vi bliver præsenteret for? Her får I en klassisk arkæologs syn på baggrunden og konteksten for *300* og ikke mindst et bud på, hvorledes vi som fagfolk bør forholde os til genren.

For nogle år siden sad jeg til et møde med en indflydelsesrig græker i forbindelse med et udgravningsprojekt. Efter han i længere tid havde talt til min dygtige græske kollega på græsk, mens jeg blot sad og nikkede høfligt, lænede han sig pludselig over mod mig og sagde: "So, for our friend here, we must speak in English." Henvendt til mig fortsatte han: "You know, the Mediterranean is a geo-political zone, and the EU (læs som "Grækenland") is being pressured by outsiders to accept the membership of Turkey – this will not do. We appreciate very much the work that the project is doing to highlight our history (læs som "storslåede historie")." Videre fulgte en lang opremsning af forskelle mellem os og dem baseret på nutidige og historiske anekdoter. Senere under samme udgravningskampagne mødte vi en græker i bar overkrop, som havde fået tatoveret Gerard Butlers ansigt med teaterskæg og det hele hen over ryggen. Under billedet stod der Leonidas. Historiens vingesus kan ofte levere en underholdende fortælling, men historie er også politik og identitet i nutiden. Ikke overraskende ser vi som fagfolk helt ufrivilligt anderledes på genfortællingen af historien, end de fleste andre gør – såvel grækere som danskere.

Siden filmmediets tidlige begyndelse er det store publikum blevet forkælet med det ene historiske epos efter det andet, og som (klassiske) arkæologer er vi blevet vant til at sidde blandt publikum og genere med udråb som: "Jo jo, men læg lige mærke til, at den legionær, som står der til højre, faktisk ikke bærer en rigtig *lorica segmentata*" (lamelrustning, *Gladiator*). Endnu bedre er det, hvis man kan gøre opmærksom på misforholdet mellem heltens moral og det, der højest sandsynligt var datidens norm: "Spartacus var jo ikke, som folk tror, den lille mands og slavens ven – han gjorde ikke oprør mod slaveriet, han gjorde oprør

mod, at HAN var slaven" (*Spartacus*). De nyeste skud på stammen af sværd-og-sandal-fiktion tager genren til helt nye højder og fordrejer forlægget ud i ekstremerne. Eller gør de nu også det?

Sværd-og-sandal-genren genfødtes i en ny skikkelse

Det mest hårdtslående eksempel på genrens nye drejning er uden tvivl filmen *300*, men netop *300* er måske i en kategori for sig selv. Filmen bygger på tegneserien *300*, der er (løst) baseret på indledningen til perserkrigen i 480 f.v.t. Det historiske udspring er slaget ved Thermopylae (De varme porte), hvor *300* sagnomspundne spartanske krigere anført af kong Leonidas gav deres liv for at købe lidt tid, da de græske bystater var trængt af den persiske kong Xerxes' enorme hær. Eller måske gav de mest af alt deres liv netop, fordi de var spartanere. Som det fremgår af fortællingens slutning og af den moderne mindesten (angiveligt efter antikt forlæg) på stedet: "ὄξεῖν, ἰγγέλλειν Λακεδαιμονίους ὅτι τῶδε κείμεθα τοῖς κείνων ἤμασι πειθόμενοι" – eller som i tegneserien og filmen: "Go tell the Spartans, passerby, that here by Spartan law we lie." For at kunne forstå hvorfor filmen *300* ser ud, som den gør, må vi først træde lidt tilbage og se på tegneserien og ikke mindst dennes skaber. Det har alt sammen sin grund – så bær over med mig, mens jeg udlægger teksten.

Skaberen af tegneserien *300* samt co-produceren på filmen er ingen ringere end Frank Miller, feteret og i den senere tid også berygtet tegner og tegneserieskribent *extraordinaire*. Med både *300* og *Sin City* er han de senere år endog blevet kendt uden for comicbook-verdenen. Og på trods af, at Frank Miller er skolet i den amerikanske superhelte-traditions morads,

er det lykkedes ham i flere omgange at skabe noget ganske unikt. Alligevel beror alle hans historier på kernen i heltefortællingen – individet, der ser sig nødsaget til at reagere på verdens uretfærdigheder og derigennem realisere det, som er super inderst inde i ham eller hende. Ikke overraskende må det nødvendigtvis ende med det store showdown, hvor helten står ansigt til ansigt med superskurken, som ganske vist er ond ind til benet, men ikke mindre super. For at nå frem til denne endelige konfrontation har helten måttet straffe et hav af onde håndlangere på sin vej. Til forskel fra de fleste af sine kollegaer forstod Miller lige fra starten at fortælle denne for-tærskede heltegen- gangen på en måde, så vi læsere var inde i hovedet på helten og følte frustrationen, vreden og den retfærdige glæde ved at sparke ribbenene ind på de formaste- lige forbrydere. I hans berømte *Batman: The Dark Knight Returns* formåede Miller – ud over at lade os se ned i den afgrund, som Batmans sind er, at lade læse- ren følge med i den debat, som hersker i det omkring- liggende samfund – både på gadeplan og i nyhedernes debatprogrammer.

Sidenhen er Millers fortællinger blevet mere indædte og *The big fat kill*, hvilket en af hans fortællinger i *Sin City* serien også hedder, er blevet det altoverskyggende tema. Det var i denne periode *300* blev til, og om no- get er slaget ved Thermopylae *the big fat kill*.

Vesten mod Østen og moderne menne- skelighed

De følgende otte år eksisterede *300* udelukkende som tegneserie uden det store publikums bevågenhed, og i mellemtiden fik vi 9/11 og krige mod/med terror. Her kan vi måske nok, som specialister i antikken, sidde med vores indvendinger mod måden, hvorpå Miller fordrejer det historiske forlæg eller tegner skjolde og hjelme, men i manges øjne kom filmen til at handle om noget helt andet end antikken – kampen mellem US og alverdens terrornetværker eller måske ligefrem mellem Vesten og Østen som sådan. Det ville på en eller anden måde være betryggende, hvis jeg her kun- ne berolige med, at *300* i hvert fald ikke var tænkt sådan oprindeligt. Den var trods alt skrevet inden 9/11. Men faktum er, at fans ser helt anderledes på Miller i dag efter hans nyeste hæfte *Holy Terror*, hvor han åbenlyst erklærer krig mod Al-Qaeda. Han har i den forbindelse udtalt i et interview: "...I don't know anything about it (Islam), but I know a got damn lot

about Al-Qaeda and I want them all to burn in hell!" Vi, som i 2007, da filmen *300* kom frem, forsvarede Miller og sagde, at han ikke forsøgte at tage historien som gidsel for at gennemtrumfe en nutidig pointe, må nok indrømme, at det er muligt, vi tog fejl. Det mest overraskende herved er måske, at vi bliver overrasket over at fortællingen har en pointe. Det ville trods alt være nemmere, hvis vi bare kunne fraskrive os det hele som meningsløs tegneserievold til dumpe elektro- niske rockdrøn.

Men inden vi kommer for vidt med moderne politik skal vi først tilbage til de 300 spartanere i tegneserien og filmen. Millers tegnestil, men måske især Lynn Varleys farver, fik enorm indflydelse på det univers som instruktøren Zack Snyder fik computergenereret til filmen, og på mange måder forblev Snyder tro mod det billedmæssige udtryk i tegneserien. Der blev også gjort klar til konfrontationen i ægte comic-stil mellem den bedste af de bedste, spartanerkongen Leonidas, og den mest magtfulde af de magtfulde, perser- kongen Xerxes. Samtidig må der have siddet nogle folk i Warner Bros, som ikke var helt trygge ved at lade en hel film bestå udelukkende af letpåkledte mænd, som marcherer og slås, og kun en enkelt scene, hvor der optræder en letpåkledt kvindelig skønhed. Så fra tegneserie til film blev der tilsat lidt flere hjemlige intriger og lidt lagengymnastik. Af uransagelige årsager var det dog ikke helt nok, og de hundreder af nationer, som Leonidas og hans udvalgte 300 kom til at stå over- for, blev befolket af monstre og misfostre – scenen var sat for Sværd_Og_Sandal_version_2.0.

Under sværd-og-sandal-filmenes guldalder i 50'erne og 60'erne blev der spyttet den ene film efter den anden ud, hvor heltene rendte rundt med pomadehår og dårligt researchede teaterkostumer, for slet ikke at tale om det slet skjult kristne menneskesyn, som vi får at vide nødvendigvis vil føre til sejr på den yderste dag. Filmene sagde i virkeligheden mere om Den kolde krig, US og filmbranchen i midten af det 20. århundrede end om antikken. Og i den i dag ikke så kendte 62'er filmversion af Thermopylae-historien, *The 300 Spar- tans*, præsenteres vi for de frihedselskende græske (forenede) bystaters kamp mod det central-styrede totalitære perserrige (Sovjet). Det er et Hellas anført af de allermest patriotiske af alle hellenere – spartanerne (med hjælp fra den snu athenske flåde-strateg Themis- tokles), og et perserrige anført af en ondsindet de- spot i øst.

Det er forholdsvis nemt at pege fingre ad, hvor gen-nemsyret 50'ernes og 60'ernes film var af da-tidens moral, men det samme gælder for så vidt også for *Gladiator* og andre nyere film. I den nyeste romertids-film fra 2011, *The Eagle* (tilpasset efter bogen *The Eagle of the Ninth* fra 1954), ser vi helten finde ud af, at alle mennesker er mennesker, da et kammeratligt venskab med tiden vokser frem mellem ham og en britisk slave. Den samme historiske begivenhed som ligger til grund for *The Eagle*, går igen i 2010's *Centurion*, der aldrig nåede ud i biografene herhjemme. Her ser vi en gruppe romerske soldater strandet bag fjendens linjer i Skotland. Gruppen er sammensat i bedste popbandstil a la Spice Girls med én romer (europæer), én afrikaner, én araber, én gammel, én ung osv. Som pendant til de fantasifulde historiske film trives de rigtigt fantasifulde film, der er løst baseret på antikke myter, såsom *Clash of the Titans* (nu fulgt af en to'er) eller *Immortals*, hvoraf den sidste lånte lidt atmosfære fra *300*.

Handler filmene overhovedet om antikken?

For at sige det som det er – ingen af disse film har ret meget med historie eller de egentlig græske og romerske myter at gøre, selvom de lader sig inspirere heraf. Arkæologisk og historisk korrekthed efter-stræbes ikke, når en blockbuster skal sælges, i stedet søges drama og smæk for skillingen. For en arkæolog (og sikkert også for andre) kan det være rædsomt at skulle sidde igennem et (mak)værk af episke proportioner som *Alexander*, hvis man udelukkende ser filmen med de arkæologiske briller. Og vi kan undres over, at de ikke tager fat i de tusindvis af for-tællinger, der ligger gemt i historien – hvorfor pokker er den "rigtige" historie ikke god nok! Samtidig er det dog uimodståeligt interessant at se, hvad Hollywood stiller op med de karakterer vi til dagligt sidder og læser om i de videnskabelige bøger og artikler. På trods af alle forbeholdene er jeg personligt ofte godt underholdt af filmene, om ikke af andre grunde, så blot af dette. Men hvordan passer *300* ind i dette billede?

I Millers tegneserieunivers stifter vi bekendtskab med spartanerne, som Miller ser dem. De bliver gjort til supersoldater fra et mere eller mindre fascistoidt samfund, hvor kun de stærkeste overlever. Og på trods af hvad vi muligvis kan antage om Millers antipatier, kan vi næppe skyde ham i skoene, at han ser det

spartanske samfund som noget ideal til efterstræbelse – på trods af at spartanerne gennem hans pen tilkendegiver, at de er frihedselskende (hvad pokker det end betyder). Her er ikke mange kristne dyder og idealer, og ingen af os kunne vel forestille os at skubbe vores sønner ud i kulden til en uvis skæbne blandt ulve. Alligevel lokkes læseren gennem Millers fortællestil til at træde i spartanernes fodspor, og vi marcherer af sted med Leonidas frem mod *the big fat kill* ved Thermopylae. Og når vores superhelt til sidst skråler "DIE!" ad Xerxes, hvorefter han begravnes af en pileregn, forekommer det at være på sin plads. Men piller vi enkeltdele i indholdet fra hinanden, passer det forsvindende lidt med vores verdensopfattelse. Problemet med at omsætte Millers fortællestil til film er imidlertid, at vi på intet tidspunkt forstår eller føler med spartanerne på det store lærred. Deres heltepos drukner i overnaturlige væsner, computergrafik og teatersminke samt en fortælling, som lyder så besnærende inde i vores hoved, når vi læser tegneserien, men som i filmen udstønnes mellem "Faramirs" (David Wenhams) tænder. Vi kunne ikke være mere bedøvende ligeglade med Leonidas' sidste tanke "My queen...My wife...My love...Be strong...Goodbye", som den fremstår i filmen. Så selvom der bestemt er smæk for skillingen og underholdning, lykkes det aldrig rigtigt.

Miller tegner og fortæller mesterligt i sin tegneserie de 300 spartaneres historie, netop ud fra det spartanske moralkodeks eller i hvert fald langt tættere på dette, end andre er kommet. Givet, han tager sig nogle friheder også her, men på en eller anden måde forekommer det, at spartanerne selv ville have været tilfredse med hans udlægning. Desværre går denne følelse så godt som fuldstændigt tabt i filmversionen.

Hvad kan vi dog stille op?

Så meget for de 300 spartanere og deres konge Leonidas. Vi kan som fag ikke gøre meget ved den måde andre (mis)bruger fortiden på, selvom vi føler os tættere knyttet til den end de jævne lægmænd. Faget kan unægteligt glæde sig over øget opmærksomhed, når en blockbuster dukker op på det store lærred på trods af, at "pøblens" kærlighed er omskiftelig. Mest af alt må vi personligt glæde os over, at historierne bliver brugt, men samtidig undres over den måde, hvorpå de bliver fortalt. Sideløbende hermed er det vores pligt at påpege, hvor vi mener, historien bliver misbrugt til at

gennemtrumfe nutidige fordomme og ideologiske agendaer. Det er desværre altid nemmere at skue tilbage og påpege fortidens fejltrin end det er at gennemskue den virkelighed vi selv lever i, og som nævnt er det i dag nemt at genfinde den vestlige koldkrigs-ideologi og kristne værdier i film fra midten af forrige århundrede. Blandt de store syndere fra den første halvdel af det 20. århundrede, som tog historien til gidsel, er der film som D. W. Griffiths *The Birth of a Nation* (1915, om den amerikanske borgerkrig og Ku Klux Klans "gloværdige" fødsel) og Leni Riefenstahls *Olympia* (1938, ganske vist en dokumentar om OL, men med stærke konnotationer til antikken og den urariske race). I de nyere vestlige film, som allerede har været nævnt, er det alt overvældende ideologiske

Film omtalt i artiklen

Griffith, D. W. 1915. *The Birth of a Nation*.
Kubrick, S. 1960. *Spartacus*.
Leterrier, L. 2010. *Clash of the Titans*.
Macdonald, K. 2011. *The Eagle*.
Marshall, N. 2010. *Centurion*.
Maté, R. 1962. *The 300 Spartans*.
Riefenstahl, L. 1938. *Olympia*.
Scott, R. 2000. *Gladiator*.
Singh, T. 2011. *Immortals*.
Snyder, Z. 2007. *300*.

tema nok først og fremmest individets ret til selv at vælge og realisere sig. Når alt dette er sagt vil vores for-nemmeste pligt som fagfolk midlertidigt fortsat være at genere biografpublikum med rettelser og anekdoter under filmforevisningerne.

Det er svært at forestille sig, at en film nogensinde vil kunne yde arkæologien og historien retfærdighed, således at vi fuldt ud kan acceptere den. Filmen *300* rammer under alle omstændigheder langt forbi målet, selvom den underholder. Men hvis jeg – indrømmet – i en halv times tid vil føle mig bare lidt som spartaner, kunne jeg aldrig finde på at samle en fagbog op. Nej, så sætter jeg mig med Millers *300 – THIS IS SPARTA!*

Tegneserier omtalt i artiklen

Miller, F. 1991 – 2000 (serie). *Sin City*.
Miller, F. 2011. *Holy Terror*.
Miller, F. & Varley, L. 1986. *The Dark Knight Returns*.
Miller, F. & Varley, L. 1998. *300*.